

Het zit 'm in een klein hoekje

Basisinrichting en -uitrusting in de kleuterklas

Soraya Fret

pedagogisch begeleider Dienst Curriculum & vorming, team basisonderwijs

De ontwikkeling van jonge kinderen typeert zich door een natuurlijke drang om te groeien, actief handelend zichzelf en de wereld rondom zich te verkennen en te vatten. Om tegemoet te komen aan die behoefte, is het de taak van de leerkracht en het team om een omgeving te scheppen die kinderen aanspreekt, prikkelt, uitdaagt en hun brede ontwikkelkansen biedt. In de pedagogische benadering van Reggio Emilia spreekt men niet voor niets over de ruimte als 'de derde pedagoog'.

In dit artikel staan we stil bij de basisinrichting en -uitrusting van de kleuterklas, als essentieel onderdeel in het creëren van een krachtige leeromgeving. We reiken de lezer enkele kapstukken aan om er met het team over te reflecteren. En we bekijken exemplarisch de inrichting en uitrusting ook al eens door de bril van het nieuwe leerplanconcept Zin in leren! Zin in leven!

Het einde van het schooljaar komt in zicht. Je kunt de zomer al ruiken. En hoewel de welverdiende vakantie voor de deur staat, zullen straks de leerkrachten nog druk in de weer zijn om alles netjes aan de kant te zetten. Met behulp van de kleuters zullen poppen en blokken opnieuw blinken zodat alles klaar is om in september een nieuwe groep enthousiaste peuters en kleuters te verwelkomen. Elke leerkracht wil dat zijn klas er piekfijn uitziet, zonder twijfel. Maar komt de bestaande klasinrichting en -uitrusting ook tegemoet aan de noden van die nieuwe groep kleuters? Wat hebben zij nodig? Wat hebben leerkrachten dan nodig?

Een aangename en effectieve plek om in te leven en te leren

Wanneer je een ruimte binnenkomt, doet die wat met je. We hechten veel belang aan een knusse woonkamer, houden van een lichte en inspirerende werkplek. De uitstraling en inrichting van een omgeving heeft invloed op het welbevinden van de mensen die erin leven en werken. Dat is voor kleuters niet anders. Een klas die sfeervol, uitnodigend en ordelijk is, maakt dat kleuters zich welkom voelen en geprikkeld worden om op ontdekking te gaan en er te vinden wat ze op dat moment nodig hebben voor hun ontwikkeling.

Een rijk basismilieu heeft zowel betrekking op de inrichting en inkleding van de klasruimte als op het geheel van gevarieerde materialen waarmee kleuters actief en al handelend aan de slag

kunnen. Het zorgvuldig inrichten en uitrusten van de klas heeft ook een opvoedende waarde: het zegt iets over het belang dat we hechten aan het samenzijn en aan het rolmodel dat we voor kinderen willen zijn. In welke mate mag je van kleuters bijvoorbeeld verwachten dat ze opruimen als de klasinrichting op zich al rommelig is?

Kleuters vertoeven een groot deel van de dag in de klas. Het is dus zinvol om de ruimte(s) kritisch te bekijken en aanpassingen (en/of investeringen) te doen daar waar nodig. Even alle meubels aan de kant zetten om met een frisse blik naar de mogelijkheden van de klasruimte te kijken kan nieuwe ideeën opleveren voor een inrichting op maat van de kersverse groep die eraan komt. Het gaat in de eerste plaats immers om bewustwording. Wie zit er in mijn klas? Welke ontwikkelingskansen wil ik kleuters geven? Het verdient aanbeveling om ook op teamniveau te overleggen over infrastructuur, over de wijze waarop het schoolteam omgaat met materialen (gedeeld of niet) en het aankoopbeleid.

Ik ken de weg

Kleuters zijn echte ontdekkers, maar hebben ook nood aan structuur. Duidelijke afspraken maken en herkenningspunten bieden, vergroten het gevoel van veiligheid en welbevinden. Bij het bedenken van de inrichting moeten we ervoor zorgen dat de ruimte beheersbaar is en uitnodigt tot zelfstandig verkennen. Het is goed om daar grondig over na te denken. Wanneer een team dat voorbereidend werk samen doet, creëert het kansen om elkaar te inspireren en afstemming te zoeken.

Je zou met het team de klassen eens vanop kindhoogte en door kleuterogen kunnen bekijken. Welke indruk geeft de ruimte? In welke staat is de infrastructuur? Welke hoek of plek trekt me aan? Worden de wanden functioneel benut, zijn ze sober of eerder druk? Kan ik mij gemakkelijk oriënteren of oogt de klas eerder als een doolhof? Een ruimte is best logisch ingedeeld met aandacht voor voldoende loopruimte.

Gebruik die informatie om een beginsituatie te schetsen en om ontwikkelingsbehoefte en -wensen vanuit de doelgroep (peuters, oudere kleuters) in kaart te brengen. Daarna kun je nadenken over de zones, hoeken of speelwerkplekken die je wilt aanbrenge, de plaatsing ervan en de manier waarop je die wilt afbakenen zodat er voldoende beslotenheid is. Elke hoek of speelwerkplek heeft immers zijn eigenheid. Waarom bijvoorbeeld geen constructiehoek creëren op de extra verdieping in de klas zodat bouwwerken kunnen blijven staan?

Met het team kun je nadenken over het aanbod van hoeken: welke hoeken/zones er in elke klas terug te vinden zijn en welke er eerder flexibel van aard zijn (bv. een timmerhoek of een 'lege' hoek die multi-inzetbaar is). Door kleuters te betrekken en

inspraak te geven bij de inrichting, maak je hen mede-eigenaar over de speelleeromgeving.

De wijze waarop de klasinrichting en -uitrusting kan bijdragen tot zelfstandigheid en zelfwerkzaamheid van kleuters heeft ook onderlinge afstemming nodig. Daarbij gaat het niet enkel over het gebruik van kentekens, pictogrammen, foto's of visuele hulpmiddelen die het aantal toegelaten kinderen aanduiden.

Het gaat ook over toegankelijkheid en bereikbaarheid van materialen voor kleuters. Hoe een team naar de ontwikkeling van jonge kinderen kijkt, zal daarbij doorslaggevend zijn. We kunnen er bijvoorbeeld voor pleiten om echte, concrete materialen in een klas binnen te brengen omdat dat kansen biedt om de werkelijkheid met alle zintuigen te verkennen en erover te praten. Denk maar aan het gebruik van echte hamers, maar even goed aan het bladeren in boeken uit de bibliotheek.

Als leerkrachten of de directie daar eerder aarzelend tegenover staan, bijvoorbeeld omwille van mogelijk gevaar of schade, zal dat aanbod niet worden gedaan en verkleint de kans dat kleuters actief en onderzoekend met zulke materialen aan de slag kunnen. Soms zie je wel eens een zandtafel boordevol ontwikkelkansen die meer gesloten dan open is of helemaal geweerd wordt, omwille van het poetswerk achteraf.

Vijf gouden tips voor de inrichting en uitrusting van de kleuterklas:

- Bekijk de klasinrichting door kinderoogen en ontdek zo wat nodig is.
- De meest werkelijkheidsnabije omgeving is de werkelijkheid zelf.
- Niet het vele is goed, maar het goede is veel.
- Een klas is geen opslagplaats, maar een school bezit wel krachtige materialen.
- Nadenken over de basisinrichting en -uitrusting gebeurt in teamverband: samen kun je meer dan alleen.

Een gesprek met het hele team daarover geeft elk teamlid de kans om bezorgdheden te uiten, om ervaringen te delen, om te wikken en te wegen en er stapsgewijs als team in te groeien. Kleuters de nodige ontwikkelkansen geven vraagt ook van leerkrachten een zekere dosis lef. Natuurlijk zorgen we voor een veilige omgeving – letterlijk en figuurlijk – maar durven we ook berekende risico's te nemen?

Praktijkvoorbeeld

Een traject rond het uitbouwen van een boekenhoek doet een team gaandeweg ook nadenken over hun hele klasinrichting. De leerkrachten bekijken elkaars klassen en stellen vast dat er wel heel wat ruimte verloren gaat door de grote, logge kasten. Het zijn erfstukken die al jaren meegaan. Ondanks de degelijkheid merken ze ook op dat de ruimte binnenin niet optimaal gebruikt kan worden en dat de zware deuren niet altijd gemakkelijk te hanteren zijn door kleuterhanden. Daarop volgen boeiende gesprekken: één leerkracht wil geen afstand nemen van een kast die ze ooit zelf gekocht en geschilderd heeft; een andere leerkracht heeft nood aan die hoeveelheid kasten omdat ze haar spullen niet kan opbergen; een nieuwe leerkracht heeft het gevoel dat ze het met restjes moet doen. Ze stappen naar de directie. Die wil wel investeren in meubilair, maar gezien het kostenplaatje enkel daar waar nodig. Tijdens een werkoverleg stelt het team met behulp van de zorgcoördinator een aantal criteria voorop.

Besluit: ze willen vooral de zelfstandigheid en autonomie van kleuters verhogen. Enkele kasten worden verplaatst naar de berging als gezamenlijke opbergruimte, verhuizen van klas of worden naar het containerpark gebracht. De nieuwe exemplaren zijn bovenaan gesloten (om spullen op te bergen, maar het creëert ook visueel rust) en onderaan open (bereikbaar voor de kleuters, functioneel en op maat van het materiaal).

Nu nog die boekenhoek creëren. Ook daar merk je dat de aandacht voor de zelfstandigheid en autonomie van de kleuters zich vertaalt in de inrichting en uitrusting: het boekenaanbod is gevarieerd zodat elke kleuter zich aangesproken voelt, afspraken worden samen met de kleuters opgesteld en visueel aangebracht, boeken en andere materialen worden aantrekkelijk tentoongesteld op boekenrekken en in lage bakken.

gendervriendelijk zijn ingericht: bevestigen ze of doorbreken ze bijvoorbeeld rollenpatronen? Zijn ze uitdagend voor jongens én meisjes? Of wanneer je als leerkracht de poppenhoek inricht, kun je – wanneer je de kleuters beter kent – je ook afvragen welke herkenbare materialen uit de thuissituatie je wilt toevoegen voor die groep.

Praktijkvoorbeeld

Juf Emma (1ste kleuterklas) en juf Steffie (zomerklas) bespreken op het einde van het schooljaar de groep die zal doorstromen. Er zijn na Hemelvaartsdag nog wel wat peuters ingestapt en ze hebben het best nog moeilijk. Steffie geeft aan dat er nog veel knuffels en knuffelmomenten nodig waren en dat de traantjes rijkelijk vloeiden. En nu is het ook nog eens twee maanden vakantie.

Emma denkt eraan om een snoezelhoek in haar klas in te richten. Ze wou dat al langer, maar voelt nu de nood nog sterker na het overleg met haar collega. Ze wil een plekje creëren waar peuters de kans krijgen om zich terug te trekken, waar ze tot rust kunnen komen. Een veilige cocon waar de link met thuis zichtbaar aanwezig is en eigen knuffels en doekjes welkom zijn. Samen met Steffie bekijkt ze of er ook herkenbare materialen uit de zomerklas tijdelijk mee kunnen verhuizen. Ze spelen ook met het idee om in de toekomst de peuters met hun foto's van thuis, hun zitkussentje te laten verhuizen, een activiteit waarbij ook de twee klaspoppen betrokken zijn.

Ik voel me geborgen en veilig

Als je je thuis voelt en lekker in je vel zit, sta je meer open voor de omgeving rondom jou. We willen dat elke kleuter zich goed voelt in de klas, een positief gevoel heeft van zichzelf en erkend wordt in zijn unieke waarde. *Ik voel me goed, durven mag mezelf zijn, ik kan iets, ik geloof in mezelf.* Maar we willen ook dat kleuters zich verbonden voelen met anderen en de wereld; dat ze deel uitmaken van de groep. *Ik voel me geborgen, ik hoor erbij, ik vertrouw, ik ervaar waardering en respect.*

Een ontmoetende leerkrachtenstijl is cruciaal. Toch kun je als leerkracht en als team ook via het basismilieu een sfeer van geborgenheid en veiligheid creëren. Denk maar – naast de structurele indeling – aan een fotomuur of fotoboek met familiekiekjes, knusse hoekjes waar kleuters even op adem kunnen komen. Je zou als team eens kunnen nagaan in hoeverre de hoeken

Ik verken en ontdek

Een kleuter is eigenlijk een nieuwkomer in de bestaande wereld. Hij heeft dan ook anderen nodig die hem geleidelijk die onbe-

kende wereld laten zien en doen ontdekken (Arendt, 2006). Op school introduceert de leerkracht steeds een stukje van die werkelijkheid zodat kleuters de kans krijgen om op een actieve, veilige manier in aanraking te komen met de wereld rondom hen en er zo betekenis aan kunnen geven. In de kleuterschool gebruiken we daarvoor de gekende onderwijsrecepten: belangstelscentra uitwerken, gevarieerde ervarings situaties creëren, hoeken verrijken enzovoort. We brengen de werkelijkheid in de klas, maar liever nog trekken we samen met de kleuters de wereld in. Insecten onderzoeken wanneer je met je sandalen op het gras loopt, de dauwdruppels je tenen raken en een zuchtje wind je wangen zoent, is een andere ervaring dan een lieveheersbeestje bekijken in een plastic bakje.

Ook de basisuitrusting van de speelwerkplekken en de keuze van materialen weerspiegelen een herkenbare maar ook nog te ontdekken werkelijkheid. Een leerkracht richt de hoeken zo in dat er voor elke kleuter een waaier aan activiteiten mogelijk is en er aantrekkelijk en uitdagend materiaal te vinden is waarmee ze bepaalde ontwikkelingskansen wil uitlokken. Soms maken teams daarbij ook hoekenfiches aan.

Nu alle stoelen en tafels toch aan de kant staan, geven we je graag enkele aandachtspunten en richtvragen mee om met het team even halt te houden bij de kwaliteitsvolle invulling van hoeken. Denk even mee.

Gevarieerd aanbod

Op welke manier wordt het materialenaanbod binnen de hoeken zo verscheiden mogelijk gehouden zodat het aansluit bij zoveel mogelijk verschillende ontwikkelingsniveaus, interesses en culturele achtergrond? En dat zowel binnen de klas als over de klassen heen. Bijvoorbeeld: een team kan kiezen om grote bouwmaterialen in bakken op wielen te sorteren; zodat elke klas er gebruik kan van maken; gezelschapsspellen worden verzameld in een gemeenschappelijke ruimte. Kiezen voor stokken en doeken in plaats van kant-en-klare tentjes biedt meer mogelijkheden.

Werkelijkheids nabij

Welke echte, concrete materialen die aansluiten bij de leefwereld van de peuters en kleuters worden er binnengebracht in de klas? Bijvoorbeeld echte potten en houten lepels kunnen het imitatie spel en eenvoudig rollenspel bij de jongste kleuters aanwakkeren. Splitpennen, nietjesmachines, perforators, plakband en kosteloos materiaal binnen handbereik geven de onderzoekers van de klas de kans om hun innovatieve creaties vorm te geven.

Functioneel

Bekijk de materialen door de ogen van de kleuters. Zijn ze op maat van de kleuters en de ontwikkelkansen die je voor ogen hebt? Zo zijn emmers en schepjes die we gebruiken op het

strand, vaak te groot om aan te bieden bij de zandtafel. Ze nemen veel plaats in en je hebt heel wat zand nodig om ze te vullen.

Gedoseerd

Leerkrachten denken best na over de optimale hoeveelheid materiaal, zodat kleuters niet overprikkeld geraken of door het bos de bomen niet meer zien. Anderzijds moet er ook in elke klas voldoende prikkelend en inspirerend materiaal voorhanden zijn om zo een kwaliteitsvolle hoek uit te kunnen bouwen.

Aanvullend en multifunctioneel

Het is goed voor de creativiteit en ondernemingszin als kleuters zelf de kans krijgen om hun spel te verrijken met aanvullende materialen of dat materiaal uit andere hoeken mag verhuisd worden. Bijvoorbeeld transparante boxen met houten latjes, kurken, kokers, doosjes op een rek tussen de bouwhoek en de zandtafel.

Degelijk, duurzaam maar ook natuurlijk

Welke materialen zijn aan vervanging toe? Wordt er bij de aankoop van nieuwe materialen ook rekening gehouden met het grote aantal grijpende kinderhandjes in een klas? Natuurlijk hoeft niet alles uit een winkel te komen. Ook de natuur prijst heel wat spannend en boeiend materiaal in zijn etalage aan. Denk maar aan boomschijven, keien, schors. Hoe denkt het team over het belang en de plaats van zulke materialen in de klas?

Expressie maar ook impressie

Welke gevarieerde materialen zijn er aanwezig om opgedane ervaringen, indrukken, gevoelens via expressieve kanalen tot uitdrukking te brengen? Over welke middelen beschikken de leerkrachten om via impressie het voorstellingsvermogen van kleuters (verder) te prikkelen? Is er bijvoorbeeld een fototoestel dat kleuters kunnen gebruiken tijdens een wandeling, een iPad om opnames te maken, beeldmateriaal te bekijken of informatie te zoeken? Mogen wanden gebruikt worden om werken (ook van de kleuters), webschema's en plannen op te hangen?

Een goede verstaander merkt het al: in een kleuterschool zal er steeds heel wat (broodnodig) materiaal in omloop zijn en dat brengt ons meteen bij een volgende uitdaging: wat is de kijk en de beleving van het team wanneer het gaat over het verzamelen, opbergen en uitwisselen van materialen? En op welke manier wordt het team betrokken bij het aankoopbeleid van nieuwe materialen? Beide vragen zijn met elkaar verbonden als draden in een spinnenweb. Trek aan eentje en de rest beweegt mee. Eén ding is zeker: het zoeken naar een antwoord erop zou moeten starten met een reflectie over wat de kleuters nodig hebben.

Slot

Het einde van het schooljaar nadert. Leerkrachten watertanden soms wanneer ze de nieuwe catalogus met schoolmaterialen in handen krijgen. Directeurs duizelen als ze naar de prijzen kijken. Een team beschikt natuurlijk niet over een onuitputtelijke bron van middelen om klassen in te richten. Bijgevolg gaan leerkrachten (soms noodgedwongen) creatief aan de slag met datgene wat er voorhanden is en/of gaan op zoek naar materialen buiten de school. Er is niets mis met het 'pimpen' van een tweedehands kastje dat zo in de klas een nieuw leven krijgt of op een rommelmarkt net die leuke lamp of een doos K'NEX op de kop te tikken. Het geeft een klas die persoonlijke touch, het drukt de kosten en getuigt van een zeker engagement voor duurzaamheid. Toch dien je als team bijzonder waakzaam te zijn. Net zoals er door de school geïnvesteerd wordt in werkboeken en handleidingen, moet er ook aandachtig gekeken worden naar de basisuitrusting en -inrichting van elke kleuterklas. Maar ook met de nodige wijsheid.

Dat vraagt om een gezamenlijke visie en aanpak: hoe kijken we als team naar de ontwikkeling van kleuters? Wat zijn voor ons basismaterialen? Het vraagt ook moed om bestaande gewoontes in vraag te stellen en percepties bespreekbaar te maken. Waarom doen we de dingen die we doen? Het is een vraag die steeds terugkomt, ook als de basisinrichting en -uitrusting van de klas in de focus staat.

MEER INFO

In het *Ontwikkelingsplan voor de katholieke kleuterschool* (p.117 e.v.) vind je een aantal richtvragen om met het team de inrichting van de klas en de speelwerkplekken kritisch te bekijken.

De boeken en artikels opgenomen in het bronnenkader bieden heel wat inspiratie en informatie rond de basisinrichting en -uitrusting van een klas.

Gebruik je als team vaak Pinterest om ideetjes op te doen? Lees dan ook even het artikel *Pin or not to pin, verschenen op de blog Kleutergewijs* (via: <https://kleutergewijs.wordpress.com>).

BRONNEN

Arendt, H. (2006), 'The crisis in Education', in: Boland, A., 'Het jonge kind' in: *Beleid Bestuur Management & Pedagogiek in de kinderopvang*, maart 2015.

Bakkers, E., 'Meer inzetten op 'impressie'', in: *Kleuters & ik*, 32: 2, p. 20 e.v..

Boone, M., *Steek je kleuterklas ... in een nieuwe jas. Fotohandleiding voor een creatieve klasinrichting*, Wolters Plantyn, Mechelen, 2011.

Brouwers, H., *Kiezen voor het jonge kind*, Uitgeverij Couthinho, Bussum, 2014.

De Clerck, H., Vandevordt, K., *Kleuterhoekenboek: milieuverrijking voor 2,5- tot 6-jarigen*, Wolters Plantyn, Mechelen, 2006.

Laevers, F., Jackers, I., (e.a.), *Ervaringsgericht werken met Kleuters in het basisonderwijs*, herziene editie, CEGO Publishers, Averbode, 2014.

Ontwikkelingsplan voor de katholieke kleuterschool, VVKBaO, Brussel, DOKO, 2000.